

รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเสริมขวา
อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

A Model of Public Space Management with people's participation
in Serm Kwua Subdistrict, Serm Ngarm district, Lampang

อัมฤตา สารธิวงศ์ | Amarita Santivong¹
ธนพงษ์ ลมอ่อน | Parnupong Thongaonark²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชน และแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเสริมขวา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบว่า รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนผ่านมติของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ธรรมชาติ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของ และใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการใช้พื้นที่สาธารณะ ส่งผลเกิดเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การรักษาและใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนหากมีข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะ คณะกรรมการหมู่บ้านจะหน้าที่ในการเรียกประชุมไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น จัดเป็นขั้นตอนแรก และหากไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ขั้นต่อไปจะเป็นหน่วยงานของรัฐ กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้ามาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย เป็นลักษณะของการดำเนินการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนและรัฐ

คำสำคัญ: พื้นที่สาธารณะ, การใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ, รูปแบบการมีส่วนร่วม

* บทความวิชาการชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเสริมขวา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ประจำปีงบประมาณ 2563

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองและการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Abstract

The goal of this academic paper is to present a model of public participation in community public space management and participatory management of public spaces in the Serm Khwa sub-district community, Lampang Province, Serm Ngam District. According to the findings of this study, the village committee approved the model of using the community's public areas. This public area encompasses the entire natural and cultural area that people in the community own and use together through a process of community participation that begins with electing the village committee as the representatives for public area management. This resulted in the villagers working together to develop their community, including the preservation and utilization of people in the community. If there is a conflict over the use of a public space, the village committee would first try to resolve it through a mediation meeting. However, if the conflict cannot be resolved through mediation, government officers from the Serm Ngam Sub-district Administrative Organization will act as mediators. It was the nature of conducting joint management between communities and the federal government.

Keywords: Public Spaces, Utilization of public space

บทนำ

พื้นที่สาธารณะ คือพื้นที่ที่มีความหมายครอบคลุมทั้งพื้นที่ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ คลอง บึง ป่าเขา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้แก่ วัด ตลาด ศาลา ที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่สาธารณะมีบทบาทเป็นกลไกในการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนรวมถึงเป็นองค์ประกอบหลักเพื่อส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความสำคัญต่อความเป็นชุมชนทำให้ชุมชนเกิดกิจกรรม สร้างเอกลักษณ์และวิถีชีวิตผ่านการใช้พื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นเชื่อมโยงต่อกัน มีการใช้งานที่หลากหลายปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขทางกายภาพและสังคม ซึ่งการใช้พื้นที่สาธารณะมีอยู่ 2 มิติหลัก คือ พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นมิติของพื้นที่จึงมีการซ้อนทับกันอยู่ในแต่ละชุมชนมีความหมายและหน้าที่ทางสังคมสอดแทรกอยู่กับมิติทางกายภาพเสมอซึ่งส่งผลให้แต่ละพื้นที่มีอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน

พื้นที่สาธารณะในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเสริมขวา อำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการใช้ประโยชน์และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นที่สาธารณะร่วมกันในชุมชนแต่เมื่อจำนวนประชากรขยาย ส่งผลให้ชุมชนมีการขยายตัวและส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะในการรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีมากขึ้น ตำบลเสริมขวา เป็นเขตปกครองในอำเภอสว่างงาม จังหวัดลำปาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอสว่างงามไปทางทิศเหนือ เป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร ตำบลเสริมขวามีพื้นที่รวมประมาณ 203.80 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 127,488 ไร่ หรือพื้นที่ประมาณร้อยละ 5.08 ของพื้นที่ของอำเภอ สภาพพื้นที่ตำบลเสริมขวาโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มห้อมล้อมรอบด้วยภูเขา ลักษณะดินเป็นปนทราย อินทรีย์วัตถุต่ำ มีแม่น้ำไหลผ่าน 3 สาย ได้แก่ คือ แม่น้ำแม่เสียง,แม่น้ำแม่ฝาง, แม่น้ำแม่ห้อม ไหลลงจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ ประชากรในพื้นที่ตำบลเสริมขวามีอาชีพหลักคือ การเกษตร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ปลูกพืชหมุนเวียนทั่วไป มีและการเลี้ยงสัตว์ เป็นการเลี้ยงรายย่อยแบบครัวเรือน เลี้ยงเพื่อเป็นรายได้เสริม นอกจากนั้นเป็นงานหัตถกรรม การหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดต่าง ๆ และผักต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามป่า วิถีชีวิตของประชาชนในตำบลเสริมขวา จึงมีการยึดระบบเครือญาติจะอยู่กัน ลักษณะครอบครัวขยาย และครอบครัวเดี่ยว สำหรับครอบครัวเดี่ยวก็จะปลูกบ้านในละแวกเดียวกัน เพราะเป็นเครือญาติกัน ภาษาและวัฒนธรรมประเพณี ลักษณะเป็นคนดั้งเดิมเผ่าพันธุ์เป็นคนเมือง มีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเผ่าปกากะญอจำนวน 1 หมู่บ้านคือบ้านแม่เสียงพัฒนา ชาวบ้านอยู่ด้วยกันลักษณะพึ่งพาอาศัย

ไม่แตกแยก ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ภาษาพื้นเมือง (คำเมือง) เป็นภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกัน มีประเพณีที่สำคัญที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่นประเพณีปีใหม่ศาลา / สรงน้ำพระเจ้าทันใจ ประเพณีการสืบทอดแม่ น้ำแม่เลี้ยง ประเพณีฟังธรรมหลวง ฯลฯ เป็นต้น และในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม ทางพิธีกรรม หรือ กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเสริมขวาจะมีพื้นที่สาธารณะในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันกิจกรรม

ในบทความวิชาการชิ้นนี้ จึงได้นำเสนอรูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะในเขตป่าชุมชนอย่างยั่งยืน จำต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐในระดับท้องถิ่น และประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นในรูปแบบภาคีหรือหุ้นส่วนการพัฒนาเกิดการจัดการร่วมกันระหว่างประชาชนและภาครัฐในระดับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนผ่านมติของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการใช้พื้นที่สาธารณะ ส่งผลเกิดเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการรักษาและใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วม

พื้นที่ที่มีความหมายครอบคลุมทั้งพื้นที่ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ คลอง บึง ป่าเขา และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัด ตลาด ศาลา ที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่สาธารณะมีบทบาทเป็นกลไกในการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน รวมถึงเป็นองค์ประกอบหลัก เพื่อส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (สินีนาง ศุภรัตน์เมธี, 2558) เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของผู้คนที่สำคัญ มีความสำคัญต่อความเป็นชุมชน เป็นองค์ประกอบหลักที่ทำให้ชุมชนเกิดกิจกรรม สร้างเอกลักษณ์และวิถีประจำวันผ่านการใช้พื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อกัน มีการใช้งานที่หลากหลายปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขทางกายภาพและสังคม (ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ, 2551) การใช้พื้นที่สาธารณะมีอยู่ 2 มิติหลัก คือ พื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน อย่างแนบแน่น มิติของพื้นที่จึงมีการซ้อนทับกันอยู่ในแต่ละชุมชน มีความหมายและหน้าที่ทางสังคมสอดแทรกอยู่กับมิติ ทางกายภาพเสมอ ซึ่งส่งผลให้แต่ละพื้นที่มี อัตลักษณ์และความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน (กิตติ เขาว์นะ และคัทลียา ประเสริฐกุล , 2560) การใช้พื้นที่สาธารณะแบบตะวันออกมีนัยเชิงสังคมวัฒนธรรมที่เฉพาะตัว มีโครงสร้างและแบบแผนที่ไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่น เป็นธรรมชาติ ทำให้การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะมีเงื่อนไขที่ต่างกันไป

Roger Scruton, 1984 (อ้างใน ศุภยาดา ประดิษฐ์ไวยากร 2555) เห็นว่าสิ่งที่สำคัญในการให้ความหมายพื้นที่สาธารณะ คือ ขอบเขต เนื่องจากพื้นที่ถูกทำให้เป็นสาธารณะโดย “ธรรมชาติของพื้นที่นั้น” พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ ที่ใครก็เข้าออกได้โดยไม่ต้องได้รับคำยินยอมจากคนแปลกหน้าและไม่ต้องแจ้งให้ผู้ใดทราบก่อนว่ามีเหตุผลอะไร ขอบเขตที่ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะนั้น ทั้งสามารถดูตลกรับได้ และเปิดกว้างสำหรับกิจกรรมสาธารณะ

จากคำนิยามเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะที่มีความหลากหลายข้างต้นผู้เขียนจึงสรุปถึงความหมายของ พื้นที่สาธารณะได้ดังนี้ พื้นที่สาธารณะ หมายถึง พื้นที่ทั้งทางกายภาพ พื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สร้างเอกลักษณ์และวิถีชีวิตผ่านการใช้พื้นที่ร่วมกัน

แนวคิดการจัดการร่วม (Co-Management)

การจัดการร่วม (Co-Management) มีชื่อเรียกหลากหลายอย่าง เช่น การจัดการแบบการมีส่วนร่วม (Participative Management) การจัดการแบบทำงานร่วมกัน (Collaborative Management) การจัดการแบบเชื่อมโยงกัน (Joint Management) การจัดการแบบผสม (Mixed Management) การจัดการแบบร่วมหลายกลุ่ม

(Multi-party Management) การจัดการแบบบูรณาการ (Integrated Management) หรือการจัดการตามกรอบของตาราง (Round-table Management) (Augustinus, 2002, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) การจัดการร่วมคือการดำเนินการร่วมกันระหว่างรัฐและผู้ใช้ทรัพยากรไม่มีรูปแบบกำหนดที่ตายตัว แต่เป็นแนวทางในการจัดการร่วมกันโดยแบ่งหน้าที่หรือบทบาทการทำงานแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม การจัดการร่วมจึงเป็นกระบวนการจัดการแบบหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครทำถูกต้องหรือเข้าใจระบบของทรัพยากรธรรมชาติ (ระบบนิเวศน์) หรือระบบสังคมมนุษย์ (สังคม-การเมือง) ได้ทั้งหมด ซึ่งการดำเนินการด้วยวิธีการจัดการร่วมจะคำนึงถึงการพัฒนากระบวนการจัดการซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม การจัดการร่วมจะให้ความสำคัญกับคนและพฤติกรรมคนมากกว่าความสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยีชนิดใดชนิดหนึ่ง

จาก Co-management of Natural Resources: Organizing, Negotiating and Learning by doing (2555, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) ได้ให้ความหมายของการจัดการร่วมไว้ หลายความหมาย เช่น การจัดการร่วมเป็นแนวคิดแบบพหุนิยมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ หุ่นส่วนในหลากหลายบทบาทเป็นความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแบ่งปันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน และรับผิดชอบร่วมกัน การจัดการร่วมเป็นการเมืองและกระบวนการวัฒนธรรมที่ดีเลิศในการค้นหาความยุติธรรมและประชาธิปไตยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการร่วมเป็นกระบวนการที่ต้องการเงื่อนไขเป็นพื้นฐานในการพัฒนาซึ่งเงื่อนไขนี้จะประกอบด้วย การเข้าถึงข่าวสารข้อมูล ความเป็นอิสระและความสามารถในการจัดการ ความเป็นอิสระในความต้องการและเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่มีการแบ่งแยกกันในสิ่งแวดล้อม โดยหุ่นส่วนทั้งหลายสามารถต่อรองกันมีความเชื่อมั่นและเคารพในข้อตกลงร่วมกัน

เบญจพรรณ เอกะสิงห์ (2543, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) กล่าวว่า การจัดการร่วมเป็นการประสานการจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน โดยเห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีหรือไม่มีนั้นมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะความขัดแย้งกันในการคิดหรือผลประโยชน์จึงต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมระดมปัญหา แต่ในอีกด้านหนึ่งในกระบวนการของการระดมปัญหาก็อาจเกิดความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ขึ้นมาได้ ซึ่งอาจเป็นระดับชาวบ้านด้วยกันเองหรือชาวบ้านกับรัฐก็ได้

1. หลักของการจัดการร่วม

Grazia Borrini (อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) ได้เสนอหลักของการจัดการร่วมว่า มีลักษณะดังนี้

- 1) มีค่านิยมแตกต่างกันแต่มีความสนใจและความเกี่ยวข้องกันในด้านการจัดการ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทั้งนอกและในชุมชนด้วยกัน
- 2) เป็นความหลากหลายทางด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Management) ที่อยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน
- 3) มีความโปร่งใส (Transparency) และความเท่าเทียม (Equity) กันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4) ให้คนในชุมชนเข้าร่วมในความรับผิดชอบและมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 5) ความแตกต่างของความสามารถและประโยชน์ร่วมกันของแต่ละฝ่ายเป็นส่วนประกอบของการจัดการร่วม
- 6) สิทธิและความรับผิดชอบเป็นบริบทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 7) กระบวนการในการจัดการเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าผลผลิต
- 8) การเรียนรู้จากการทำ (learning by doing) นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

Wondolleck, Julia M, and Taffee, Steven, L (อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) กล่าวว่า ไม่สามารถมีสูตรสำเร็จของ “การร่วมมือ” กันที่ตายตัวแต่ความสำคัญอยู่ที่กรอบคิดที่จะสร้างความเข้าใจว่าจะก่อให้เกิด

“การมีส่วนร่วม” ได้อย่างไร โดยสังเขปประสบการณ์ที่หลากหลายแม้การจัดการร่วมจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป แต่ลักษณะสำคัญของการจัดการร่วม คือ เป็นสถานการณ์การต่อรองกันของผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่าซึ่งการต่อรองนี้จะมีการจำกัดขอบเขตและการรับประกัน (Define and Guarantee) ระหว่างกันในการแบ่งหน้าที่การจัดการ ความรับผิดชอบในขอบเขตพื้นที่และผลประโยชน์ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน อย่างไรก็ตามรูปแบบของการจัดการร่วมเป็นรูปแบบที่นักวิชาการหลายคนให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่รูปแบบกฎเกณฑ์รวมทั้ง“ใคร” ควรเข้ามาจัดการร่วมกันย่อมต้องแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ไม่สามารถ มีสูตรสำเร็จตายตัวที่ใช้ได้ทุกพื้นที่และทรัพยากร

2. กระบวนการจัดการร่วม

รูปแบบของการจัดการร่วมที่แบ่งบทบาทหน้าที่ของรัฐและชุมชนตามความเหมาะสม (Co-management spectrum) ซึ่งไม่มีการจัดการครั้งใดที่รัฐหรือชุมชนมีบทบาทหรือเปอร์เซ็นต์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น โดยทั่วไปจะต้องมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทั้งสองส่วนอย่างสมดุล

พื้นฐานความสำเร็จของกระบวนการ “การจัดการร่วม” คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันในปฏิสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันในพื้นที่เป้าหมาย การตระหนัก ถึงรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้ว และการทำการวิเคราะห์ที่ดีในประเด็นเหล่านี้จะช่วยปรับปรุงการจัดการให้ดีขึ้นได้ ตลอดจนสามารถใช้วิธีการวิเคราะห์นี้เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบาย การคาดการณ์ และการประเมินความขัดแย้งข้อดีของการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีดังนี้

- 1) ทุกฝ่ายมีโอกาสที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา
- 2) สถาบันทางธุรกิจ หรือสถาบันของรัฐสามารถได้รับความเห็นชอบและความ ไว้วางใจจากสาธารณะในการเข้าจัดการกับคู่ต่อสู้ (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) ที่มีกำลังน้อยในวิธีการที่เป็นเหตุเป็นผล และมีการพิจารณาทางเลือกอื่น ๆ ด้วย
- 3) การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อฝ่ายต่าง ๆ ได้รับข้อมูล อย่างทั่วถึง
- 4) ความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืนได้ถูกสร้างขึ้นจะเป็นสิ่งที่จะช่วยให้การแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการเรื่องอื่น ๆ ในอนาคตให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 5) ผลของการดำเนินการจะถูกควบคุมและตรวจสอบ เช่น ผู้มีส่วนในการตัดสินใจจะต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเท่านั้น
- 6) การขยายการโต้แย้งสามารถควบคุมได้และในทางกลับกันก็สามารถนำไปสู่ขั้นตอนของการจัดการได้ การทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายพึงพอใจเป็นเรื่องที่ยากมาก แต่สามารถเริ่มต้นได้โดยการให้พวกเขาเข้าร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ของการจัดการ ประเด็นสำคัญในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมี 4 ประการ ดังนี้

- 1) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาจจะเป็นเรื่องที่นอกเหนือขอบเขตของการเมือง ซึ่งสามารถให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนต่าง ๆ กลุ่มธุรกิจที่ให้ความสนใจและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ
- 2) ผลของการตัดสินใจอาจจะไม่กระทบถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับต้น ๆ เท่านั้น แต่อาจกระทบถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดับรอง ๆ ลงไป เช่น ผู้เสียภาษีที่ไม่ได้อาศัยอยู่ หรือ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง
- 3) ถึงแม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยส่วนใหญ่จะไม่ใช่ของสาธารณะ แต่ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ได้ให้ผลผลิตหรือเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะโดยรวม
- 4) เป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องระลึกอยู่เสมอว่า การตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชนิดใดชนิดหนึ่งในวันนี้มีผลกระทบต่อปริมาณทรัพยากรชนิดนี้หรือชนิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในอนาคตด้วย ซึ่งจะกระทบ

ต่อการดำรงชีวิตของคนในยุคต่อ ๆ ไป ดังนั้นคนในรุ่นต่อไปจึงเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกกลุ่มหนึ่งที่ควรได้รับการคำนึงถึงเพื่อชุมชนจะได้ประโยชน์สูงสุดในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจะลดความขัดแย้งลงได้ถ้าให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการ ตัดสินใจมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

แนวทางการจัดการร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมของกลุ่มคนที่การดำรงชีวิตของพวกเขาอยู่ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบของการจัดการตัดสินใจนั้น ๆ และการเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจของพวกเขาให้แข็งแกร่ง “การจัดการร่วม” เป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่เสริมสร้างการเป็นหุ้นส่วนของภาคเอกชนทั้งในส่วนของภาคอุตสาหกรรมและพลเรือนในกิจกรรมการปกครองต่าง ๆ ภาคเอกชนจะประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรที่มีความสนใจใน ประเด็นนั้น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น

การดำเนินการในแนวทางการจัดการร่วมจะให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยคาดหวังให้ชุมชนหรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีการแสดงความชัดเจนในเรื่องมาตรฐานของ ความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และความเสมอภาค

การประสานงานในการจัดการ หรือการดำเนินการด้วยวิธีการมีส่วนร่วมไม่ใช่ เรื่องง่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเด็นสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ประเด็นมีมิติความขัดแย้งหลายด้านใน หลาย ๆ กรณีด้วยกันที่ความขัดแย้งได้นำเสนอให้ผู้นำที่มีความขัดแย้งมาทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิด ความพึงพอใจของทุกฝ่ายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ที่จะต้องให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อมีการชี้ให้เห็นปัญหาในมิติต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ในหลายๆ ครั้งปัญหาเรื่องเทคนิคเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ความเข้าใจหรือมุมมองปัญหาที่แตกต่างกันของหลาย ๆ ฝ่ายกลับเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการจัดการ ในหลาย ๆ กรณีด้วยกันที่การอภิปรายสาธารณะได้ชูประเด็นที่น่าเป็นห่วง แต่ได้ถูกละเลยไป เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องทำความเข้าใจทั้งในประเด็นความขัดแย้งที่ได้ถูกนำเสนอไปแล้วและยังคงถูกซ่อนไว้ซึ่งในหลาย ๆ ครั้งเป็นความจำเป็นในเบื้องต้นที่จะต้องให้มีการแสดงความรู้สึกที่สะท้อนถึงความขัดแย้ง ซึ่งหมายถึงว่าเป็นเรื่องที่ไม่ดีที่จะดำเนินการในวิธีการที่เคยทำมาแล้วในอดีตและเป็นวิธีการที่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงควรจะได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง

3. องค์ประกอบของการจัดการร่วม

Ostrom ได้นำเสนอว่าการจัดการร่วมจะมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (2552, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562)

1) ความชัดเจนของขอบเขต (Boundaries) คนในชุมชนกำหนดและแยกแยะได้ว่า ใครมีสิทธิ์ใช้ทรัพยากร ใครไม่มีสิทธิ์และสามารถระบุขอบเขตของทรัพยากรร่วมที่อยู่ภายใต้การจัดการ เช่น ถ้าเป็นแหล่งประมงชายฝั่งระบุได้ว่าจะดูแลร่วมกันแค่ไหน ความชัดเจนของขอบเขต (Boundaries) ขอบเขตในที่นี้มี 2 ส่วนคือ 1) ขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ คือ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในการจัดการทรัพยากรสามารถแยกแยะกันเองในชุมชนได้ว่า ใครคือคนที่มีหรือไม่มีสิทธิ์ในทรัพยากรนั้น และ 2) ขอบเขตของทรัพยากร คือ ทรัพยากรที่ถูกจัดการนั้นมีขอบเขตชัดเจนสามารถแยกแยะ ได้ระหว่างขอบเขตของระบบทรัพยากรที่ชุมชนดูแลกับระบบนิเวศเชิงสังคมที่ใหญ่กว่านั้น

2) ความสอดคล้อง (Congruence) หมายถึงความสอดคล้องระหว่างกฎกติกาของชุมชนกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (เช่น ไม่เรียกร้องให้สมาชิกออกแรงเกินกำลังจน ทำให้เสียโอกาสทำมาหากิน) และความสอดคล้องระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกได้รับกับต้นทุนที่เสียไป ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ 1) ความสอดคล้องระหว่างหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและบำรุงรักษาระบบทรัพยากรกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 2) ความสอดคล้องกันระหว่างประโยชน์ที่สมาชิกจะได้

3) ระบบที่เปิดให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกา (Collective-Choice Arrangements) ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจพวกเขาก็จะขาดแรงจูงใจที่จะร่วมดูแลรักษาทรัพยากร

4) การสอดส่องดูแลที่มีประสิทธิภาพ (Effective Monitoring) ต้องมีกลไกการสอดส่องดูแลว่าสมาชิกใช้ทรัพยากรตามกติกาที่ตกลงร่วมกันหรือไม่เพียงใด และคอยสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ จะได้

สามารถปรับเปลี่ยนกฎกติกาได้อย่างทันท่วงที มี 2 ส่วน ดังนี้ คือ (1) มีการสอดส่องดูแลพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรของผู้ใช้ทรัพยากรว่าเป็นไปตามกติกาที่วางไว้หรือไม่และ (2) มีการสอดส่องดูแลสภาพของ ทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ

5) มีการลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Graduated Sanctions) คนที่ละเมิดกฎ กติกาครั้งแรก ๆ จะถูกลงโทษค่อนข้างเบา ถ้าทำผิดซ้ำซากจะถูกลงโทษรุนแรงขึ้น เรื่องนี้สำคัญด้วย เหตุผลคล้ายกันกับการเปิดให้คนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นั่นคือถ้าคนผิดถูกลงโทษหนักตั้งแต่ต้น คนก็จะไม่ค่อยอยากเข้าร่วมวงไพบูลย์ด้วย

6) มีกลไกจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution Mechanisms) ที่มีต้นทุนต่ำและเข้าถึงได้ง่ายทั้งกลไกระหว่างผู้ใช้กันเอง (เช่น ระบบชลประทานชุมชนหลายแห่งมอบหมายให้ ผู้อาวุโสในชุมชนเป็นคนไกล่เกลี่ย) และกลไกระหว่างผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐ (ในแง่นี้ วิธีหนึ่งที่รัฐจะช่วยเหลือชุมชนได้คือเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเมื่อมีข้อขัดแย้งระหว่างกติกาของชุมชนกับกฎหมาย)

7) รัฐให้การยอมรับในสิทธิของชุมชน (Recognition of Rights) ชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากรัฐว่ามีสิทธิในการวางกติกา ใช้ และจัดการทรัพยากรร่วม หลักการข้อนี้เป็นประเด็นที่ประเทศไทยยังล้าหลังมาก เพราะระบบคิดของรัฐยังให้สิทธิรัฐหรือเอกชนในการจัดการทรัพยากร ตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมากกว่าจะคุ้มครองสิทธิของชาวบ้านในการจัดการตัวเอง ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนหลายแห่งถึงแม้จะมีความยั่งยืน แต่สุดท้ายก็ไปต่อไม่ได้เพราะถูกนายทุนซื้อกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างถูกกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐจับชาวบ้านในข้อหาบุกรุกหรือทำให้โลกร้อน

8) สำหรับทรัพยากรร่วมที่มีขนาดใหญ่ กติกาและกระบวนการจัดการทรัพยากร จะต้องเชื่อมโยงสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า อาทิ กฎหมาย (Nested Enterprises) โดยมีระบบการจัดการของชุมชนเป็นฐานราก

แนวทางการจัดการร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมของกลุ่มคนที่การดำรงชีวิตของพวกเขาอยู่ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบของการจัดการตัดสินใจนั้น ๆ และการเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจของพวกเขาให้แข็งแกร่ง “การจัดการร่วม” เป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่เสริมสร้างการเป็นหุ้นส่วนของภาคเอกชนทั้งในส่วนของภาคอุตสาหกรรมและพลเรือนในกิจกรรมการปกครองต่าง ๆ ภาคเอกชนจะประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรที่มีความสนใจใน ประเด็นนั้น ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น

แนวคิดการจัดการร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชนตำบลเสริมขวา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ดังที่เบญจพรรณ เอกะสิงห์ (2543, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) กล่าวว่า การจัดการร่วมเป็นการประสาน การจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน โดยเห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีหรือไม่มีนั้นมีความเกี่ยวพัน กับประเด็นความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะความขัดแย้งกัน ความคิดหรือผลประโยชน์จึงต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมระดมสมองหา แต่ในอีกด้านหนึ่ง ในกระบวนการของการระดมสมองก็อาจเกิดความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ขึ้นมาได้ ซึ่งอาจเป็นระดับชาวบ้านด้วยกันเองหรือชาวบ้านกับรัฐก็ได้ ซึ่งการจัดการร่วมของชุมชนเป็นการจัดการผ่านกระบวนการของคณะกรรมการหมู่บ้านจากการคัดเลือกคัดเลือกของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน โดยมีหน้าที่ในการจัดการการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะร่วมกัน และในขณะเดียวกัน คณะกรรมการประจำหมู่บ้านมีหน้าที่ในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ร่วมกัน รับข้อร้องเรียน และแก้ปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการและองค์ประกอบของการจัดการร่วมตามแนวคิดข้างต้น

แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดองค์กรชุมชนเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งรอตแมน Rothman (1986 อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับ 3 รูปแบบของการจัดองค์กรชุมชนซึ่งยังคงใช้ได้อยู่จนถึงทุกวันนี้ ซึ่งได้แก่

1. การวางแผนทางสังคม โดยเฉพาะในกระบวนการแก้ปัญหา รวมทั้งป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับสังคม นั้น ๆ เช่น การประทุติตัวไม่ดี ปัญหาที่อยู่อาศัย และสุขภาพจิต การวางแผนทางสังคมจึงเป็นอีกวิธีการหนึ่ง ที่พยายามแก้ปัญหาในชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยใช้พลังภายในชุมชนหรือสังคมเอง ซึ่งวิธีการนี้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างมากในการแก้ปัญหาโดยให้เป็นไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. การดำเนินการทางสังคม การให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามพลังโครงสร้างของชุมชนด้วยวิธีการที่เกิดการบังคับ ซึ่งในบางครั้งอาจจะไม่เหมาะสม หรือทำให้เกิดการแตกแยกกันของคนในชุมชนที่มุ่งหวังให้เกิดการจัดองค์กร ในบางครั้งพันธมิตรจะช่วยให้เกิดความต้องการของชุมชนขนาดใหญ่ สำหรับการเพิ่มของทรัพยากร ในการทำตามสิ่งที่ชุมชนต้องการ หรือรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ

3. การพัฒนาสถานที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองรวมทั้งการเพิ่มพลังของ โครงสร้างชุมชน โดยจะเป็นข้อตกลงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของกรรมการ และคนในชุมชนในการวางแผนเป้าหมายของชุมชนรวมทั้งดำเนินการในระดับชุมชนด้วย

กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน

กระบวนการและผลของการเสริมสร้างพลังโดยสร้างรูปแบบการพัฒนาหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ ชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น เช่น วางกรอบให้ชุมชนเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตเชื่อมต่อกับประสาสัมพันธกันเป็นระบบ โดยเริ่มจากการร่วมกันวางแผน (Collaborative planning) การร่วมกันปฏิบัติตามแผน (Community action) การร่วมกันรับผลของการเปลี่ยนแปลง (Community capacity and outcomes) และร่วมกันปรับตัวให้ เหมาะสม และพร้อมที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป (Adaptation, Renewal and Institutionalization)

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2547 อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) ได้ระบุ ถึงกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน แบ่งออกเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีความรู้สึกร่วมในความเป็นชุมชน อาจเป็นด้วยชุมชนในมิติเชิงพื้นที่ คือ มีพื้นที่ชุมชนอยู่บริเวณ ใกล้เคียงกันผูกพันมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรือในมิติของประวัติศาสตร์ที่ชุมชนมีความเก่าแก่ และอยู่กันมายาวนาน หรือมีสิ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เช่น บรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทร และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. การมีทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการที่เหมาะสม ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนจะเป็นอีกปัจจัยที่ สามารถทำให้คนในชุมชนมารวมตัวกันได้ โดยเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกของ คนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรชุมชน รวมทั้งเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนช่วยกันจัดการ กับปัญหานั้น ๆ

3. การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมและแก้ไขปัญหาพร้อมกันคนในชุมชนมีการรวมกลุ่มคิดแก้ปัญหาในลักษณะ ประชาคม โดยใช้ทรัพยากรและฐานความรู้ที่มีอยู่เดิมผนวกกับลองผิดลองถูกในการบริหารจัดการ โดยมีพื้นฐาน จากการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4. การที่คนในชุมชนยอมรับและให้ความร่วมมือ เมื่อมีการดำเนินงานต่าง ๆ ผ่านชุมชนและสามารถแก้ไข ปัญหาได้อย่างตรงจุดและเป็นรูปธรรมทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมดำเนินการ และร่วมตรวจสอบ เมื่อคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์นั้น คนในชุมชนจะเพิ่มความร่วมมือกันปฏิบัติ ตามกฎที่ ร่วมกันวางเอาไว้อย่างเต็มใจมากขึ้น

5. การมีผู้นำที่ดีไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าอาวาส หมอ ครูใหญ่ รวมทั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ซึ่งต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ และเป็นแบบอย่างที่ดี และต้องให้คนในชุมชนตระหนักอยู่เสมอว่าแม้จะมีผู้นำที่ดีอย่างไรก็ตามแต่ผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารจัดการในทุกกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนนั้น ก็คือชุมชนเอง ผู้นำคนเดียวไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้

6. กระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความเชี่ยวชาญเป็นกระบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนผ่านกลุ่มต่าง ๆ ทำให้สามารถสร้างระบบการบริหารงานประสิทธิภาพและความเชี่ยวชาญให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับความร่วมมือและให้อภัยกัน

7. การมีระบบการสื่อสารที่ดี เป็นการสื่อสารกับคนในชุมชนผ่านเวทีประชาคม โดยใช้วิทยุกระจายเสียง หรือระบบเสียงตามสาย หรือผ่านการจัดกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม การมีระบบการสื่อสารดี ทำให้คนในชุมชนทุกคนมีการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางการพัฒนา และตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชนตลอดเวลากลายเป็นพลังร่วมที่ขับเคลื่อนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน

8. การมีภาคีที่หลากหลาย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น จังหวัด อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ร่วมมือกันกับคนในชุมชนด้วย

9. การมีระบบติดตามประเมินผลและตรวจสอบที่ดี โดยอาจจะมีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำในการตรวจสอบ และคนในชุมชนให้ความร่วมมือ ทำให้สภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของชุมชนน่าอยู่ปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Mean) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน (2543, อ้างใน อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนจึงมีความสำคัญยิ่งในการพัฒนา ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดการโดยภาครัฐ แต่เกิดจากประชาชนหรือชุมชนมีส่วนในการพัฒนา โดยชุมชนเองอย่างอิสระ ซึ่งแนวคิดการมีส่วนร่วมจะแตกต่างกันไปหลายมุมมองจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจ กระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชน ให้สามารถจัดการแก้ปัญหา ของชุมชนโดยชุมชนเองกระบวนการมีส่วนร่วม (อ้างในอภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชน ได้ร่วมกัน เรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนด นโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วม บริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความ ช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรม มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้ง ด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และ สังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนปรากฏในรูปแบบการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะ โดยผ่านกระบวนการเสริมสร้างชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังแนวคิดข้างต้น

คนในชุมชนมีความรู้สึกร่วมในความเป็นชุมชน มีความผูกพันมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ในมิติของประวัติศาสตร์ที่ชุมชนมีความเก่าแก่ และอยู่กันมายาวนาน หรือมีสิ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เช่น บรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทร และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน, มีทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนโดยตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรชุมชน รวมทั้งมีความร่วมมือของคนในชุมชนช่วยกันจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน รวมถึงมีผู้นำที่ดีไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าอาวาส หมอ ครูใหญ่ รวมทั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ, มีระบบการสื่อสารที่ดี เป็นการสื่อสารกับคนในชุมชนผ่านเวทีประชาคม โดยใช้วิทยุกระจายเสียงหรือระบบเสียงตามสาย หรือผ่านการจัดกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมต่าง ๆ คนในชุมชนมีการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางการพัฒนา และตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชนตลอดเวลา กลายเป็นพลังร่วมที่ขับเคลื่อนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และมีภาคีที่หลากหลาย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น จังหวัด อำเภอบึงสามพัน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ร่วมมือกันกับคนในชุมชนด้วย

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชนตำบลเสริมขวา อำเภอสว่าง จังหวัดลำปาง พบว่า ทั้ง 12 หมู่บ้านมีความเชื่อโยงกันทั้งทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม มีเพียงหมู่ 6 บ้านแม่เลี้ยงพัฒนา ลักษณะเป็นคนดั้งเดิม เป็นเผ่าพันธุ์เป็นคนปกากะญอ จะมีภาษา ประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อที่ต่างจากหมู่บ้านอื่นไปบ้าง แต่สามารถทำดำเนินกิจกรรมของชุมชนร่วมกับหมู่บ้านอื่นได้ และมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะร่วมกัน ในการประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ของ ชุมชน โดยรูปแบบของการใช้ประโยชน์ร่วมกันของทั้ง 12 หมู่บ้านในตำบลเสริมขวา พื้นที่ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ คลอง บึง ป่าเขา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้แก่ วัด ตลาด ศาลา ที่ ลักษณะของการใช้พื้นที่สาธารณะเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมกันในการทำมาหากิน การหาของป่า วิถีชีวิตของประชาชนในตำบลเสริมขวา และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ประเพณีปีใหม่ศาลา / สรงน้ำพระเจ้าทันใจ ประเพณีการสืบทอดแม่น้ำแม่เลี้ยง ประเพณีฟังธรรมหลวง ฯลฯ เป็นต้น

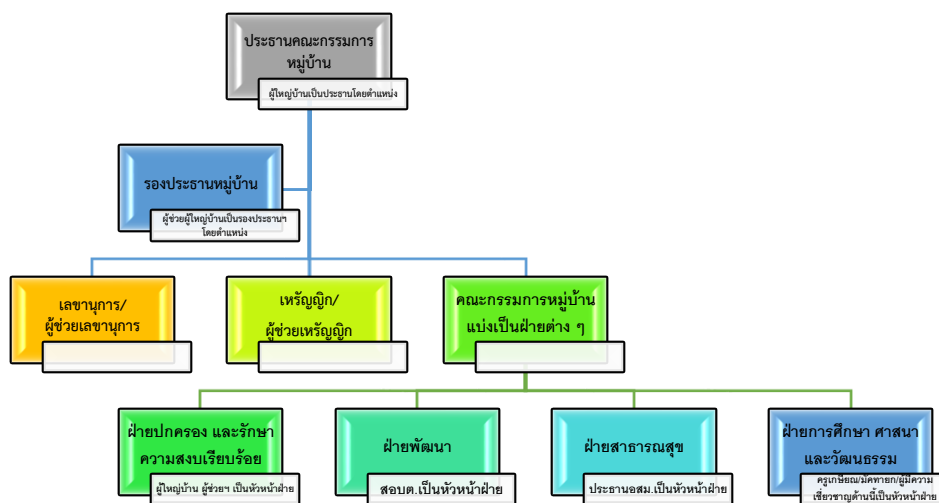
ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านของชุมชนตำบลเสริมขวา ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมา จากการคัดเลือกของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะของการเสริมสร้างพลังอำนาจ ดังแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังชุมชนอธิบายไว้ กล่าวคือ กระบวนการทำให้บุคคลเกิดอำนาจมี ส่วนร่วมในการตัดสินใจได้รับการส่งเสริมทรัพยากร มีโอกาสเลือก และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยสามารถดำเนินกระบวนการได้ตามที่คาดหวังไว้ รับรู้ว่าตนเองมีความสำคัญเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างพลังชุมชน (Community empowerment) เป็นระบบคุณค่าและเป็นกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคลและชุมชน นำศักยภาพของตนเองและภูมิปัญญาของชุมชนมาใช้ให้เกิดจากพื้นที่สาธารณะ ชุมชนต่าง ๆ ได้มีกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ตั้งแต่การมีส่วนในการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการใช้พื้นที่สาธารณะ ส่งผลเกิดเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การรักษาและใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน

การจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมาจากจากการคัดเลือกของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน โดยมีขั้นตอน ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้านจัดประชุมหมู่บ้าน เห็นชอบคัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน มีหัวหน้าในการรับผิดชอบด้านต่าง ๆ เสนอนายอำเภอเพื่อมีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการประจำหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลแสดงมาของคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน
ที่มา: ดัดแปลงจากอัมฤตา สารวิวงศ์, ธนพงษ์ ลมอ่อน และ วิธวัชร ปินทะสาย (2563)

รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนผ่านมติของคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังภาพที่ 2 ซึ่ง คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่สำคัญ ในการช่วยเหลือแนะนำให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือที่นายอำเภอมอบหมายหรือผู้ใหญ่บ้านร้องขอ รวมทั้งเป็นองค์กรหลักที่รับผิดชอบในการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน และบริหารจัดการกิจกรรมที่ดำเนินงานในหมู่บ้านร่วมกับองค์กรอื่นทุกภาคส่วน (สำนักงานเลขานุการกรมการปกครอง)

ภาพที่ 2 โมเดลแสดงโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้านของทั้ง 12 หมู่บ้านในตำบลเสริมขวา
ที่มา: ดัดแปลงจากอัมฤตา สารวิวงศ์, ธนพงษ์ ลมอ่อน และ วิธวัชร ปินทะสาย (2563)

และอีกหน้าที่หนึ่งของคณะกรรมการประจำหมู่บ้านคือการจัดการการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะร่วมกัน และในขณะเดียวกัน คณะกรรมการประจำหมู่บ้านมีหน้าที่ในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ร่วมกัน รับข้อร้องเรียน และแก้ปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน โดยพื้นที่สาธารณะของตำบลเสริมขวาที่แต่ละหมู่บ้านมีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ประกอบไปด้วย สระเก็บน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน สุสาน ป่าช้า วัดร้าง หอประชุม ศาลาประชาคม ศาลาเอนกประสงค์ สนามกีฬา และป่าพิธีกรรม ลักษณะของการใช้ประโยชน์ของแต่ละหมู่บ้านมีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ เป็นการใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม ในการจัดกิจกรรมเพื่อความสัมพันธ์ จัดประชุมหารือของชุมชน ซึ่งต้องผ่านความเห็นชอบหรือมีการหารือร่วมกันของคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หากมีข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะ คณะกรรมการหมู่บ้านจะหน้าที่ในการเรียกประชุมไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง

ที่เกิดขึ้น จัดเป็นขั้นตอนแรก และหากไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ในขั้นต่อไปจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้ามาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยชุมชนเอง ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชนกระทำผ่านตัวแทนที่ชุมชนได้มีการเห็นชอบ เสนอให้เป็นตัวกลางในรูปแบบกรรมการหมู่บ้าน

และนอกจากการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างมีโครงสร้างข้างต้น แต่ละหมู่บ้านยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อมีหน้าที่ในการดูแลและบริหารจัดการประเด็นต่าง ๆ ในชุมชนรวมถึงประเด็นการใช้พื้นที่สาธารณะที่เกี่ยวข้องโดยตรง โดยเป็นการจัดตั้งแบบไม่มีโครงสร้าง (การจัดตั้งแบบไม่มีโครงสร้างในที่นี้คือ ไม่ได้ผ่านการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานของรัฐ คือ นายอำเภอ) แต่เป็นการจัดตั้งที่คนในชุมชนหมู่บ้านเลือก และยอมให้กลุ่มคนเหล่านี้เป็นตัวแทนในการดำเนินการหรือเป็นหัวหน้าในการดำเนินกิจกรรม พิธีกรรม รวมถึงแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น คือ กรรมการพัฒนากิจ กรรมการกองทุนต่าง ๆ หรือแม้แต่กรรมการดูแลจัดการป่า (ชุมชน) ชุมชนต่างได้มีกระบวนการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการใช้พื้นที่สาธารณะ ส่งผลเกิดเป็นการพัฒนาชุมชนร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การรักษาและใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน โดยเป็นไปตามแนวคิดสำคัญของการมีส่วนร่วม 3 ประการ (อ้างในอภิชาติ พงษ์สวัสดิ์, 2562) กล่าวคือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงใยและความห่วงกังวล ร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่ตอบสนอง ความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน แบ่งออกเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีความรู้สึกร่วมในความเป็นชุมชน อาจเป็นด้วยชุมชนในมิติเชิงพื้นที่ คือ มีพื้นที่ชุมชนอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ผูกพันมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรือในมิติของประวัติศาสตร์ที่ชุมชนมีความเก่าแก่ และอยู่กันมายาวนาน หรือมีสิ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เช่น บรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทร และช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน

2. การมีทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการที่เหมาะสม ทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชนจะเป็นอีกปัจจัยที่สามารถทำให้คนในชุมชนมารวมตัวกันได้ โดยเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกของ คนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรชุมชน รวมทั้งเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร ก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนช่วยกันจัดการกับปัญหานั้น ๆ

3. การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมและแก้ไขปัญหาร่วมกัน คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มคิดแก้ปัญหาในลักษณะประชาคม โดยใช้ทรัพยากรและฐานความรู้ที่มีอยู่เดิม ผนวกกับลอง ผิดลองถูกในการบริหารจัดการ หรือไปศึกษาดูงานจากที่อื่นแล้วมาลองปฏิบัติ โดยมีพื้นฐานจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ร้านค้าชุมชน

4. การที่คนในชุมชนยอมรับและให้ความร่วมมือ เมื่อมีการดำเนินงานต่าง ๆ ผ่านชุมชนและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด และเป็นรูปธรรมทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้ง ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมดำเนินการ และร่วมตรวจสอบเมื่อมีปัญหาคนในชุมชนก็จะมีการพูดคุยกัน ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สร้างจิตสำนึกทำประชาคม กำหนดกฎเกณฑ์ให้ทุกคนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกำหนดกฎเกณฑ์นั้น คนในชุมชนจะเพิ่มความร่วมมือกันปฏิบัติตามกฎที่ ร่วมกันวางเอาไว้อย่างเต็มใจมากขึ้น

5. การมีผู้นำที่ดีไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าอาวาส หมอ ครูใหญ่ รวมทั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ซึ่งต้องมี ภาวะความเป็นผู้นำ มีความเสียสละ

ชื่อเสียง และเป็นแบบอย่างที่ดี และต้องให้คนในชุมชนตระหนัก อยู่เสมอว่า แม้จะมีผู้นำที่ดีอย่างไรก็ตาม แต่ผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารจัดการในทุก กิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนนั้น ก็คือชุมชนเอง ผู้นำคนเดียวไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้

6. กระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ เป็นกระบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนผ่านกลุ่มต่าง ๆ ทำให้สามารถสร้างระบบการบริหารงาน ประสิทธิภาพและความเชี่ยวชาญให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับความร่วมมือและให้อภัยกัน รวมทั้งการเรียนรู้จากความผิดพลาดของการพัฒนาของภาครัฐที่ผ่านมา และการเรียนรู้จากชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จแล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับชุมชนตนเอง นอกจากนี้ยังควรมีการติดต่อทางปัญญา คือ การเสริมสร้างการศึกษาและสารสนเทศให้แก่คนในชุมชน เช่น ห้องสมุด หรือศูนย์อินเทอร์เน็ต เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ รู้จักตนเอง และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

7. การมีระบบการสื่อสารที่ดี เป็นการสื่อสารกับคนในชุมชนผ่านเวทีประชาคม โดยใช้วิทยุกระจายเสียง หรือระบบเสียงตามสาย หรือผ่านการจัดกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม การมีระบบการสื่อสารดี ทำให้คนใน ชุมชนทุกคนมีการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางการพัฒนา และตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชนตลอดเวลา กลายเป็นพลังร่วมที่ขับเคลื่อนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ร่วมกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน

8. การมีภาคีที่หลากหลาย ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น จังหวัด อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ร่วมมือกันกับคนในชุมชนด้วย

9. การมีระบบติดตามประเมินผลและตรวจสอบที่ดี โดยอาจจะมีผู้นำชุมชนเป็น ผู้นำในการตรวจสอบ และคนในชุมชนให้ความร่วมมือ ทำให้สภาพแวดล้อม และความเป็นอยู่ของ ชุมชนน่าอยู่ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ ของชุมชนตำบลเสริมขวา เป็นลักษณะของการบริหารจัดการผ่านรูปแบบตัวแทนของชุมชน คือ ผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีโครงสร้างและอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน และมีโครงสร้าง โดยมีขั้นตอนในการได้มากล่าวคือ ผ่านกระบวนการจัดประชุมหมู่บ้าน จะประกอบไปด้วยผู้นำ และประชาชนในหมู่บ้าน เห็นชอบคัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้าน มีหัวหน้าในการรับผิดชอบด้านต่าง ๆ และนำเสนอคณะกรรมการหมู่บ้าน ต่อนายอำเภอเพื่อมีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการประจำหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ และคณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ในการดูแลบริหารจัดการกิจการ กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านหลายกิจกรรม มีการแยกส่วนงานหรือจัดทีมที่ดูแลจัดการในส่วนของพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะ ตามฝ่ายต่าง ๆ ที่ปรากฏในแผนภาพที่ 2 โดยมีแนวทางในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ รับข้อร้องเรียน และแก้ปัญหาการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน โดยในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะของตำบลเสริมขวา ที่แต่ละหมู่บ้าน มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ สระเก็บน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน สุสาน ป่าช้า วัดร้าง หอประชุม ศาลาประชาคม ศาลาเอนกประสงค์ สนามกีฬา และป่าพิธีกรรม ลักษณะของการใช้ประโยชน์ของแต่ละหมู่บ้านจะเป็นการใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม ในการจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ จัดประชุมหารือของชุมชน ซึ่งต้องผ่านความเห็นชอบ หรือมีการหารือร่วมกันของคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หากมีข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะ คณะกรรมการหมู่บ้านจะหน้าที่ในการเรียกประชุมไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น จัดเป็นขั้นตอนแรก และหากไม่สามารถไกล่เกลี่ยได้ ในขั้นต่อไปจะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้ามาเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย ดังเช่นกรณี การใช้พื้นที่สาธารณะการประกอบอาชีพ รวมไปถึงการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะทั้งโดยเจตนา และไม่เจตนา องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จะเข้ามาดูแลคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ไว้ตามพระราชบัญญัติ และอำนาจในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ

จัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชน กระทำผ่านตัวแทนที่ชุมชนได้มีการเห็นชอบ เสนอให้เป็นตัวกลางในรูปแบบ กรรมการหมู่บ้านที่มาจากการเลือกผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านบทบาทเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีบทบาทต่อการควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะของชุมชนตามบทบาทและหน้าที่ของหน่วยงาน ตามระเบียบกฎเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการควบคุมดูแล ตามกฎหมายกำหนด พิจารณาจากการที่แต่ละหมู่บ้านมี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (สอ.บต.) เป็นหัวหน้าฝ่ายพัฒนาในโครงสร้างของคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นรูปแบบของการบริหารงานที่ขึ้นตรงกับส่วนกลางตามรูปแบบการปกครองของไทย กอปรกับวิถีชีวิตของคน ในชุมชนยึดติดกับธรรมชาติ การดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ รวมไปถึงการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ในบางครั้งอาจก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ซึ่งพื้นที่สาธารณะในชุมชนอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลและรักษา ผลประโยชน์ ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกฎหมายเฉพาะขององค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลได้ กำหนดหน้าที่ การคุ้มครองดูแลและรักษาที่สาธารณะประโยชน์ไว้ ประกอบกับพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและ ขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการดูแลรักษา และคุ้มครองที่สาธารณะประโยชน์ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐโดยองค์การบริหารส่วน ตำบลเสริมขวา จึงมีหน้าที่ในการเข้ามาดูแลและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีที่ชุมชนไม่สามารถจัดการเองได้

บทสรุป

รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมผ่าน กระบวนการ รูปแบบกลไก ของการคัดเลือกคณะกรรมการหมู่บ้านที่ค่อนข้างมีความเข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของ ชุมชน และหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนในการสร้างกิจกรรมหรือขอความร่วมมือจากชุมชน ผ่านกระบวนการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะผ่านรูปแบบ คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับความร่วมมือจากชุมชนที่ดี และในขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและให้ความรู้เรื่องกฎหมาย รูปแบบการบริหารจัดการ เทคนิคการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วน ร่วมให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนเพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ และพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยเป็นการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ เชาวนะ และคัทลียา จิระประเสริฐกุล. (2560). ข้อสังเกตจากการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ของพื้นที่สาธารณะ ในหมู่บ้านศิรวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ.
- ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ. (2561) ขอยลัดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก พื้นที่ทางสังคมของชุมชน ศุภยดา ประดิษฐ์ไวยากร. (2555). พื้นที่สาธารณะ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปกร.
- สินีนารถ สุกลรัตน์เมธี. (2558). องค์ประกอบในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน. (ออนไลน์). วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 29 (2558): มกราคม-ธันวาคม <https://so04.tci-thaijo.org/> (วันที่สืบค้น ธันวาคม 2562)
- อภิชาติ พงษ์สวัสดิ์. (2561). การจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ชนบทศึกษาและการพัฒนา. วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.